

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۲/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

نقش خانواده در تربیت دینی فرزندان

محمد بندانی^۱

۱-کارشناسی حقوق

چکیده :

بر مبنای یک احساس و سنت دیرین، مشخص ترین مسئولیت خانواده در قبال زیست و رفاه فرزندان، در تامین خوراک و پوشاک، مسکن، بهداشت و تربیت، خلاصه شده است و اگر چه در تربیت فرزندان (فرایند انتقال ارزش های دینی) گروه ها و عوامل اجتماعی زیادی تأثیر می گذارند، اما غالباً خانواده در این زمینه به منزله ی با نفوذترین عامل به شمار می رود. در خانواده، والدین به عنوان اصلی ترین عضو آن باید در تربیت دینی کودکان تلاش کنند تا متربی از سر شوق و اشتیاق به تجارب درونی دست یابد؛ به نحوی که خود بتواند فطرت خدا جوی خویش را کشف کند و تجربه را به طور حضوری مشاهده نماید. در کانون خانواده است که گرایش دینی افراد، تقویت می شود و خمیر مایه ی شخصیت مذهبی، در آنان تکریم می یابد. خانواده در تربیت دینی فرزندان و هدایت صحیح آنها به سوی رستگاری و اعمال صالح بیشترین و مؤثرترین نقش را دارد. از این رو خانواده ها مخصوصاً والدین باید جایگاه خود را کاملاً درک کرده و با آشنایی و فراگیری عوامل و روش های درست تر خود را برای نقش آفرینی مجهز نمایند و با برنامه ریزی و تعامل به تربیت دینی فرزندان همت گمارند تا زمینه ی شکوفایی استعدادهای نهفته در ابعاد مختلف آن را فراهم نموده و فرزندان به رشد و تعالی معنوی دست یابند.

کلمات کلیدی : خانواده

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه :

بنابراین پرورش استعداد‌های دینی فرزندان بسیار با اهمیت و اساسی است و نباید از آن غافل شد و در این راستا نیاز به سرمایه گذاری و برنامه ریزی است تا نسلی قرآنی، با ایمان، سالم، وظیفه شناس، درستکار، فداکار، شجاع و هدفدار داشته باشیم و ان شاء الله شاهد جامعه ای اسلامی و ایده آل خواهیم بود. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می فرمایند: «کل مولود یولد علی الفطره حتی تکون ابواه یهودانه و ینصرانه؛ هر نوزادی به فطرت (اسلام و توحید) متولد می شود، آن گاه پدر و مادر، او را به یهودیت و نصرانیت گرایش می دهند و از راه فطرت منحرف می سازند تاثیر خانواده در کودک و نقش مهم آن در سازندگی فرهنگی ، اجتماعی ، اخلاقی و عاطفی بسیار مهم و عظیم است . مساله خانه و نقش او در پرورش کودک و دادن مبانی زندگی اجتماعی و فرهنگی را نمی توان نادیده گرفت . با همه تاثیرهایی که طفل از جامعه و همبازیها و معلمان خود می گیرد ، باز بیشتر تحت تاثیر خانواده است.

نقشهای مهم خانواده

۱- نقش سازندگی

۲- نقش فرهنگی

۳- نقش اجتماعی

سازندگی خانواده:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

طفل فطرتا پاک به دنیا می آید و این خانواده است که او را صالح یا فاسد بار می آورد . تربیت و خانواده حتی خصایص و صفات وراثتی را تحت الشعاع قرار می دهد و گاه خنثی می سازد . کودک دفتری از کتاب طبیعت است که در آن چیزی نوشته نیست.

این خانواده است که در آن دفتر جملات افتخار آمیز یا ذلت آفرین می نویسد . خانواده شخصیت کودک را رنگ می دهد و خط مشی او را در زندگی حال و آینده معین می سازد و در او سازندگی یا ویرانگری ایجاد می کند.

نقش فرهنگی خانواده:

کودک در جایی به دنیا می آید ، که از قبل ساخته و دارای فرهنگی ارزیابی شده ، یا غلط است . طفل از هما روزهای تولد این فرهنگ را از طریق والدین ، کسان و بستگان می گیرد و بر این اساس ذهن و افکار او شکل می یابد.

بر اساس ذوق و نظر والدین است . در جنبه کسب اطلاعات و معلومات عمومی ، مساله زبان و مکالمه ، طرز معاشرت و آداب زندگی ، اخلاق ، عشق و محبت ، صمیمیت و همکاری ، همدردی و همسانی ، شرافت و عزت نفس و صدق و صفا نیز خانواده نقش اساسی دارد.

خانواده مهمترین مرکز انتقال تمدن است بدان حد که میزان انسانیت و مدنیت آدمی بسته به این است که در کدام خانواده و با چه بعدی از مدنیت پرورش یافته است.

نقش اجتماعی خانواده:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

خانواده نخستین مسئول صلاح و فساد جامعه است . از آن بابت که بنیانهای فکری کودک در خانواده گذاشته می شود .
نخستین محیطی که فرد را به زندگی اجتماعی می کشاند و تمایلات و اندیشه های دینی ، سیاسی ، عقیدتی ، اجتماعی و ایده
آلها اغلب از آنجا منشاء می گیرد.

خانواده مسئول عیب ها و فسادهای بیشمار اجتماعی و منبع هرگونه خیر و برکت و نعمت و سعادت جامعه است.

نقش عاطفی و اخلاقی خانواده:

خانواده اولین محلی است که طفل احساسات و عواطف قوی و یا ضعیف خود را به دست می آورد . خانواده وسیله ای برای
انتقال آداب و اخلاق و رسوم و سنت صحیح یا غلط است.

کودک در خانه اخلاق ، اعتماد به نفس ، پاکدلی ، مقررات ، احترام به قانون ، ادب ، انسانیت ، مهر و عاطفه ، انس و الفت و
یگانگی و مهرورزی را یاد می گیرد و یا خشونت و بی بند و باری و کینه توزی و سخت دلی و ... را می آموزد "

خانواده و مسئولیت آن در قبال کودک

با تشکیل خانواده زوجین تکالیف و مسئولیتهایی پیدا کرده و روابطی جدید بر آنها حاکم می شود . شرع و طبیعت تا حدود
زیادی این تعهدها و مسئولیتهای متقابل را معین کرده است.

زن و شوهر در عین داشتن وظایف متقابل در برابر هم وظایف خاص و مشترک دیگری را در قبال فرزندان خود دارند . وظایفی
که سرباز زدن از آنها نه تنها عقوبت اخروی دارد ، بلکه زندگی این جهان نیز جنایتی بزرگ به حساب می آید.

کودک ثمره زندگی آنهاست و آنها در برابر وی تکالیف و مسئولیتهایی دارند ، که هرکدام باید در حدود امکانات از عهده آن
برآیند . خانواده باید آموزنده وظایف امروز و راهنمای آینده کودک باشد.

صفات و خصایص والدین

کودک امانتی از سوی خدا در دست والدین است. آنها وظیفه دارند چون باغبان این نهال نورسیده را نیکو بپروراند و زمینه را برای رشد همه جانبه و به ثمر رساندن او فراهم کنند.

بدیهی است هر فردی نمی تواند شایسته احراز این مقام باشد. درست است که بلوغ و رشد جسمی زمینه را برای ازدواج فراهم می کند، اما برای پدر و مادر شدن علاوه بر رشد و بلوغ عقلی و اخلاقی و عاطفی و مدیریت برای اداره کانون خانوادگی و سرپرستی فرزندان امری لازم است.

آگاهی از وظایف خود و مسایل کلی تربت فرزند و امور و جریانهایی، که برای اطفال پیش می آید، آشنایی به مسؤلیتی که فرد در قبال فرزند در برابر خدا و جامعه دارد، بیداری و هشیاری نسبت به وضع زمان و مکان، موقعیت و اوضاع و احوال زندگی و جریانهای روز لازم است تا بتوانند در برابر این وضع و مخاطرات آن به انجام وظیفه تربیت یخود نیکو بپردازند.

دکتر جلالی در کتاب خود به نام روانشناسی کودک (ص ۲۹۶) می نویسد:

کسانی قادرند کودکان را تربیت صحیح هیجانی و عاطفی بدهند، که خود در دوره طفولیت و در طول عمر تربیت صحیح اخذ کرده باشند. پدر و مادری که پر از عقده هستند و دائماً خشمناک و در امور جزئی بر آشفته می شوند... نمی توانند هیجانها و عواطف کودکان را در مسیر صحیح سوق دهند.

تأثیر خصائص والدین در خصائص فرزندان

و از اینجاست که معلوم می شود اصولاً هرکس بخواهد فرزندانش دارای صفات و خصایص معین باشند، ناگزیر است خود همان خصایص را واجد باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

پیامبر اکرم (ص) به ابوذر فرمودند : وقتی انسان صالح و نیکو کار شد ، خدا به واسطه صالح بودن او فرزندان و فرزند زادگانش را نیز به صلاح خواهد آورد

جنبه آگاهی والدین

تربیت کاری اندیشیده و جهت دار است و با بی خبری و عدم آگاهی و آشنایی به مسایل و جریانهای زمان نمی توان در آن زمینه گام برداشت . بنابراین ، والدین باید خود آگاه و جهت دار باشند ، تا بتوانند نسل هدفدار بپرورانند .

خصیصه دیگر والدین تمایل و علاقه هریک برای پدر و مادر شدن است . یعنی فرد قلبا دوست داشته باشد ، که پدر و مادر باشد . برخلاف عده ای که به خاطر کثرت اشتغالات و تمایل شدید به بی بند و باری علاقه ای به داشتن فرزند ندارند و او را مایه زحمت خود می دانند .

از دیگر خصایص والدین ، داشتن ملکه عفت و تقواست ، که در سایه آن از هرگونه مفاسدی دور باشند .

حقوق کودکان از نظر اسلام

"والدین درباره ی کودک خود بدهی هایی دارند که تحت عنوان حقوق کودک است ، حقوقی که شانه خالی کردن از آن یا

کوتاهی و مسامحه در آن عقوبت و بازخواست خداوند را به همراه دارد"

دیدگاه معصومین درباره اهمیت تربیت کودک

نظر به اهمیت مساله ی تربیت کودک ، حضرت سجاد (ع) در " صحیفه سجادیه " از خداوند تبارک و تعالی در این امر مهم

کمک می طلبد و می فرماید:

"واعنی علی تربیتهم و تادیبهم و برهم"

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

"بار خدایا مرا در تربیت و ادب و نیکو کاری فرزندانم یاری و مدد نما".

و "حضرت علی (ع) می فرماید:

بهترین میراث از پدران برای فرزندان ادب و تربیت نیکو است".

اسلام برای آنکه توجه مردم را نسبت به کودک جلب نماید ریاضت و مجاهدت مربیان در راه تربیت و حسن اداره زندگی و

ایجاد رفاه و آسایش و تامین حوائج کودکانشان را از جمله عبادات و جهاد درراه خدا میدانند.

"رسول اکرم" (ص) فرمود:

"مقاساه الاهل و الولد بمنزله الجهاد فی سبیل الله":

"مقاسات و تحمل مشکلات زندگی خانواده و فرزند بمنزله جهاد و کوشش در راه خداست".

وظایف والدین در جنبه معنوی و روانی

وظائف والدین در این زمینه متعدد و اهم آنها توجه به جنبه ی دینی ، اخلاقی و عاطفی است.

پرورش دینی:

آموزش آداب و رفتار صحیح زندگی همان آموزش دین است ، یعنی اگر طفل روش صحیح زندگی کردن را آموخته باشد ، در

حقیقت تربیت دینی پیدا کرده است.

"پیامبر اسلام" (ص) در مقام اندرز ، برخی از والدینی که از زیر بار آموزش و پرورش دینی در آخر الزمان شانه خالی کنند

فرموده اند:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

"ویل للاولاد و آخرالزمان من ابائهم لا یعلمونهم الفرائض"

"وای بر فرزند آخر الزمان از دست پدر و مادرانشان که به آنها فرائض دینی را می آموزند .

"تعالیم و دستورات دینی کلاً شامل دو بخش می شود:

۱- بخشی که شامل اعتقاد و ایمان در رابطه با آفریدگار است . ۲- بخشی دیگر که شامل اعمال و رفتار آدمی و روابط با

دیگران است و والدین مسئولند هر دوجنبه را به طفل بیاموزند "

آغاز تربیت دینی

تربیت دینی ، در حقیقت از روزگاران قبل از تولد و در مرحله انتخاب همسر شروع می شود و مراقبتهای دوران حمل آن را

رنگ و صفا می بخشد و پس از تولد والدین مستقیماً به جهت دادن و ساختن او می پردازند و از همان لحظات اول تولد قبل از

بریدن ناف در گوش راست اذان و در گوش چپ اقامه خوانده میشود

درست است که نوزاد معانی کلمات و جمله ها را نمی فهمد لکن آنها را می شنود و اعصاب و مغزش از آنها متاثر میگردد ،

کودک تدریجاً با آنچه دیده و یا شنیده است ، مانوس و آشنا می گردد و همین آشنائی در آینده او موثر است.

بعد ها به همراه رشد در سنین مختلف تکالیف گوناگونی به کودک داده می شود ، مثلاً از ۳ سالگی آموزش جمله تهلیل است (

ذکر لا اله الا الله) از ۳/۵ سالگی آموزش شهادت به رسالت محمد(ص) ، از ۴ تا ۵ سالگی تمرین صلوات ، از ۵ سالگی آموزش

دست راست و چپ ، از ۶ سالگی آموزش قبله ، سجده و رکوع از حدود ۷ سالگی تمرین نماز و بیدار شدن برای سحری است

نظام تربیتی اسلام

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اسلام دینی است که برای کلیه شئون زندگی پیرامون خوئی برنامه های منظم و تدوین شده دارد و بر پیرامون آن است که با شناخت این برنامه ها و عمل به آن سعادت و کمال نهایی خود را بدست آورند اسلام دین تعلم و تربیت است، در اولین آیاتی که بر نبی اکرم (ص) نازل شده است امر به خواندن می کند، آنها به اسم کس که رب و پروردگار انسان است. اما آنچه که مایه تاسف است این است که بین ما و فرهنگ غنی اسلام فاصله انداخته بودند و باورمان شده بود که همه چیز، حتی راه تعلیم و تربیت انسان ها را نیز باید از بیگانگان نا آشنا با اسلام و یا به عبارت صحیح تر از دشمنان اسلام فرا بگیریم و فراموش کرده بودیم که قرآن به مسلمانان دستورالعمل صادر می کند و از پیروی غیر مسلمان نهی می کند که:

ای اهل ایمان یهود و نصاری را به دوستی نگیرید، اینان بعضی دوست بعضی دیگرند، و هر که از شما که اهل ایمان هستند، به آنها دوستی کند، از آنان خواهد بود، و خداوند گروه ستمکار را هدایت نمی کند“

غفلت مسلمانان

آری ما مسلمانان در اثر نفوذ ارزشهای غلط غربی، از فرهنگ اصیل خود روی افتاده بودیم و اجازه می دادیم ما را تحقیر کنند و میراثهای فرهنگی ما را حقیر و ناچیز بشمارند و حتی اجازه می دادیم علاوه بر غارت ثروت و اموالمان برای القای ارزشهای غلط را بدون محابا بگویند و بنویسند که اسلام در جوهر و اساس خود با علم و فلسفه دشمنی دارد. و یا اینکه برای ما مسلمانان هرگز مقدور نیست که از نظر فکری و علمی و فنی به پای غرب برسیم مگر اینکه از فرق سرتا ناخن پاخونگی شویم.

چهار اصل در تربیت اسلام

قبل از اینکه ویژگی های نظام تربیتی اسلام را بر شماریم توجه به نکات زیر به عنوان چند اصل برای شناخت بیشتر تعلیم و تربیت اسلامی بسیار ضروری است:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱- تعلیم و تربیت اسلامی قدرت و توانایی آن را دارد که به مسایل و مشکلات جامعه مسلمانان و یا امت اسلامی پاسخ گوید و مناسب ترین نظامی است که می تواند سعادت دنیا و آخرت همه جوامع اسلامی را تامین و تضمین کند. همچنین بر پایه تعلیمات قرآن و دیگر منابع اسلامی.

۲- تعلیم و تربیت اسلام بر پایه ایمان و اعتقاد خالص به خدای بزرگ و تعلیمات حیات بخش ثران کریم استوار است. منابع و مراجع اصلی این نظام نیز همان منابع چهارگانه احکام فقهی یعنی ، کتاب، سنت، عقل و اجماع است.

۳- تعلیم و تربیت الامی نظامی گسترده و فراگیر است و یکی از وظایف دولت جمهوری اسلامی باید این باشد که بر هیچ احدی اجازه ندهد که راهی جزء تحکیم مبانی اسلام بپوید. اصل چهار قانون اساس جمهوری اسلامی ایران بدون کمترین ابهامی ناظر بدین مطلب است و هر آنچه را که بر موازین اسلامی مبتنی نباشد بی اعتبار می کند.

۴- در تعلیم و تربیت اسلامی روش و طرز مدیریت و به طور کلی سیاست های اجرایی در واقع تابع و با متغیری هستند از غایات و هدف ها و این بدان معنی است که هدف های تربیتی را جز از طریق بکار گرفتن شیوه های اسلامی سره و خالص نمی توان از مرحله فرض و اندیشه بر مرحله تحقیق و عینیت درآورد به عبارت دیگر تعلیم و تربیت اسلامی به هیچ وجه از نظام اسلامی جدا و منفک نیست و برای تحقیق هدف های تعلیم و تربیت اسلامی باید به روشهای تربیتی اسلامی از یک سو و شیوه های مدیریت اسلامی از سوی دیگر روی آورد.

ویژگی های نظام تربیتی اسلام

تعلیم و تربیت اسلامی انسان را از مرزهای تنگ ماده پرستی و طبیعت کرایبی فراتر میبرد و به سوی خداوند بزرگ می کشاند و توحید را به عنوان فلسفه جهان بینی و معاد را به عنوان فلسفه زندگی مطرح می سازد و عقل و علم را ملاک یافتن حقیقت و ضابطه رستگاری تلقی می کند و بر دو اصل تزکیه و تعلیم تکیه دارد. تعلیم و تربیت اسلامی دارای جنبه های الهی- هدایتی،

پویایی، عقلانی و همگانی بوده است. که به هر یک از آنها اشاره خواهد شد. اسلام به تربیت و فطرت نوع بشر توجه همه جانبه دارد و در تربیت او را از هیچ چیزی غفلت ننموده، جسم و عقل و روان انسان را تربیت می کند و همه فعالیت‌های انسان را در زندگی معنوی و حیات مادی وی شامل می شود و اصلت را به تربیت می دهد و تعلیم و آموزش را وسیله و مقدمه آن می داند. اول: تربیت اسلامی جامع است. این جامعیت از این نظر است که شامل جسم و روح و فرد و جمع و دنیا و آخرت می شود. اسلام روان انسان را با پیوند بین انسان و خدا پرورش می دهد و برای ایجاد این پیوند لذت بخش:

۱- حساسیت و درک قلب انسان را تحریک می کند تا با مشاهده قدرت خلاقه خداوندی در عالم وجود پیوسته قدرت مطلق و بی نهایت او را احساس می کند. , ان الله علی کل شیء قدیر“

۲- انسان را به این حقیقت حساس متوجه می سازد که خداوند متعال پیوسته مراقب حال اوست. , ان الله کان علیکم رقیباً“ یعنی , بدرستی که خداوند مراقب و محافظ شما است و بر کلیه اموری که از شما سر می زند ناظر و شاهد است.

۳- در نتیجه علم و آگاهی ، خوف و خشیت از خدا را در دل انسان بیدار می کند و یاد آوری می کند که هر چه علم و دانش افزودن یابد بر ترس و خشیت او از خدای سبحان افزوده می شود. کس که عالمند و خدای سبحان می شناسند از خدا خشیت و ترس دارند و نتیجه این ترس، خشوع و خضوع در مقابل خداوند است.

۴- شدیدترین محبت را دل انسان بر می انگیزد: و الذین امنوا اشد حبا لله

، آنهایی که با تمام وجود بر خدای سبحان ایمان آورند شدیدترین محبت ها را نسبت به خدا دارند و برای جلب رضای او تلاش می کنند و در تمام لحظات خود می خواهد که پروردگارا با کارهای که رضایت او را جلب می کند از خود خشنود تر دانند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۵- در انسان چنان روح تسلیم ایجاد می کند که در مقابل سهنگین ترین حوادث خم بر ابرو نمی آورد و با تمام وجودش استغاثه کند.

دوم- تربیت اسلامی عبادت است.

قرآن کریم یکی از اهداف آفرینش را عبادت می داند. دلیل این امر آیه شریفه و ما خلفت الجن و الانس الا ليعبدون. یعنی ، جن و انس را نیافریدیم مگر برای عبادت خودم“ و می دانم که خدای تبارک و تعالی نه تنها به عبادت عابدین بلکه حتی به خودش نیاز است و این عبادت تنها وسیله راهی است که انسان را به مقصد نهایی که کمال اوست می رساند و نماز که بزرگترین وسیله یاد او است یکی از عبادات قرار داده است. عبادت زمانی ارزش خود را بروز می دهد که به صورت راه ورسم زندگی در آید و ارزش واقعی آن زمانی است که شیوه رفتار و رکدار و تفکر و همه شئون زندگی انسان را فرا بگیرد و به پیوند عمیق بین قلب انسان را تامین می کند بنحویکه در هر حال با خدا مرتبط باشد و داد و ستدش با خدا بازگشت و رجوعش به خدا و در تمام لحظات زندگیش بیاد خدا باشد.

سوم: تربیت اسلامی هماهنگ با فطرت انسان است.

تربیت اسلامی با طبیعت آدمی و نیاز های او رشد و تکامل او سازگار است این تربیت هم نیاز های معنوی انسان را تامین می کند و هم نیاز های اجتماعی و هم نیاز های عقلانی او را هم احساسات و عواطف را تحریک می کند و هم میل به کنجکاوی و حقیقت جویی نسان را ارضاء می نماید. و برای سلامت جسم و روان خود و جامعه دستورات جاویدان دارد که این دستورات در کلیه شئون زندگی با فطرت خداجویانه و پرسشگر او هماهنگی دارد.

چهارم: تربیت اسلامی متکی بر علم و یقین است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

بسیار اتفاق می افتد که انسانها اغلب کارهای خود را بر اساس اطلاعاتی که دارند و بر مبنای حدی و گمان تنظیم و اجرا می کنند، و چه بسا در مواردی که علم و اطلاع کافی برخوردار نیستند، نتایج نا مطلوبی بدست می آورند. مکتب تربیتی اسلام که سازندگی انسانها را بر عهده دارد، اساس کار خود را بر علم و یقین می گذارد و از پیروی و تبعیت از هر آنچه که خود نسبت به آن علم ندارد،

الف) عین الیقین، و آن زمانی است که آتش بر عینه می بیند که وجود دارد

ب) علم الیقین، و آن زمانی است که انسان از وجود معلول به علت پی می برد مثلا با وجود دود می فهمد که آتش وجود دارد.

ج) حق الیقین، و آن زمانی است که انسان سوزاندن آتش را لمس می کند وقتی تربیت بر مبنای علم و یقین باشد از آنچه محقق شده و ثمر بخش بودن آن حتمی است استفاده می ود و بدین ترتیب فرضیات و نظریاتی که هنوز جنبه علمی نداشته و به حقیقت و قطعیت نرسیده باشند در تربیت اسلامی جایز نخواهد بود.

پنج: تربیت اسلامی بر تزکیه و تعلیم تکیه دارد.

در این باره نیز قبلا نیز مختصری اشاره ای کرده ایم و توضیح مطلب این است که اسلام تزکیه نفس و آراستگی اخلاق را مقدم بر تعلیم می شمارد و رستگاری انسان را نتیجه تزکیه نفس از آلودگی های اخلاق می شناسد و هدف بعثت را همین را همین نیز قرار داده است و یکی از مواردی که خداوند متعال منت و بخشش خود را بر بندگان یادآوری می کند همین مورد است.

خصوصیات تربیت الهی

تربیت الهی خصوصیتی است که باید از قرآن مجید و اخبار و احادیث و سیره معصومین و آنچه از آن بزرگان بما رسیده است کشف کنیم و دریابیم بعضی از این خصوصیات بقرار زیر هستند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱- تربیت الهی از کمال مطلق برخوردار است و نه تنها همه ابعاد وجود انسان را در نظر دارد بلکه از جامعیت نیز برخوردار است و تحت تاثیر شرایط زمانی و مکانی همچنین و زیر نفوذ عوامل فشار قرار نمی گیرند.

۲- تربیت الهی با فطرت انسان سازگاری دارد.

۳- تربیت الهی حیات انسان را به فاصله انعقاد نطفه و مرگ محدود نمی سازد بلکه حیات انسان را به اتصال به مبدا اعلاء و از او بدون و به سوی او در حرکت بودن جاودانگی می بخشد.

۴- تربیت الهی انسان را در جهت سعادت ابدی سوق می دهد. یعنی نه تنها او را در این دنیا به فضایل معنوی و اخلاقی می آراید و او به صورت فردی کمال جو، دانش دوست، با تقوا، ایثارگر و عدالت خواه در می آورد، بلکه با ارتباط دادن فرد به مبدا هستی و سوق دادن او به سوی این مبدا سعادت او را تامین می کند.

مهمترین دوره عمر انسان دوران نوجوانی و جوانی است این دوره مصادف است با بروز بیداری های متعدد که هر کدام می توانند زمینه ای باشند برای رشد و سعادت و در صورت عدم هدایت آنها موجب بدبختی و سقوط انسان می شود مانند: بیداری فطرت، بیداری مذهب، بیداری جهان بینی و بیداری وجدان

در هر کدام از بیداری ها باید به تربیت صحیح، محیط مناسبی را بوجود آورد تا رشد و تعالی جوان را به همراه داشته باشد. در دوره جوانی، شرایط و امکاناتی پدید می آید که گرد و خاک فطرت به کنار می رود و با هشجاری فطرت مذهب هم بیدار می شود. این بیداری در نوجوان عاملی برای رشد معنوی و اخلاقی می شود دید و بینش و نگرش خاص نسبت به جهان در او بوجود می آید جهان بینی او عوض می شود و وجدان هم در او بیدار شده و خود رای خویشتن قاضی و داور است اگر گناه و خطایی مرتکب شود خود را سرزنش می کند این بیداری خود از عنایات لطیف الهی و عاملی برای خود کنترلی است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰۰-۷۷۸۶

درآموزش و تعلیم هر موضوع، اصول و مبانی ساختار آن موضوع از اهمیت ویژه و اساسی برخوردار است نیاز به پرستش و نیایش یکی از نیازهای اساسی و عمیق است که در عمق روان بشر وجود دارد. انسان به اقتضای فطرت الهی خود و به دلیل آنکه موجودی است چند بعدی و به اعتبار کرامتی که دارای میل ها و جاذبه های معنوی است که سایر موجودات فاقد آن هستند.

بنابراین در دعوت جوانان و نوجوانان به دین و نماز باید به گونه ای عمل کنیم که آنها احساس آزادی کنند یعنی نباید هیچ گاه آنها را مجبور به دینداری کنیم یا برای انیکه مثلاً دیندار شوند به آنها مزایای زیادی بدهیم باید بتوانیم آنها را به عقیده ای معتقد کنیم، آن اعتقاد درونی خواهد بود. یعنی اعتقاد که نه برای جلب منفعت است و نه به دلیل ترس از قدرت خانواده مهمترین متولی تعلیم و تربیت دین بچه هاست برای انجام درست اینکار باید ابتدا انس دینی ایجاد شود و بچه عادت کند به انجام تعلیم دینی از جمله نماز بعد معرفت دینی بوجود می آید با استدلال و تجربه و تحلیل مسائل دینی زمینه تفکر دینی فراهم می گردد برای تجزیه و تحلیل مسائل دینی، لازم است با استفاده از سخنان بزرگان، اشعار ارزشمند سعدی، مولوی، حافظ و ... زمینه جذابیت و آشنایی با رازها و اسرار نماز و تفکر برای نیل به معرفت دینی را فراهم کنند. نقش خانواده و اطرافیان در این دوره بسیار حساس است زیرا با هدایت جوانان به سوی انتخاب دوستانی شایسته و معاشرت با افراد باتقوا، امر در دست یابی به شاکله دینی مدد می رساند. در این مسیر که انتخاب همنشین بسیار سفارش شده است. حضرت علی (ع) می فرمایند: « از مصاحبت با مردم فاسد بپرهیز که طبیعت تو به طور ناآگاه، ناپاکی و بدی را از طبع او می دزدد در حالیکه تو از آن بی خبری» یکی از برکاتی که رفتن به مسجد و نماز دارد پیدا کردن دوستانی خوب و مؤمن است.

خانواده برای تربیت دینی و مذهبی فرزندان و ترغیب آنها به اقامه ی نماز باید صادق و راستگو باشند. این اصل اول است خداوند می فرماید: « الیه یصعد الکلم الطیب و العمل الصالح یرفعه(۱) سخنان پاک به سوی او بالا می رود و عمل صالح به آن رفعت می بخشد» در خانواده هایی که بزرگترها تظاهر به دینداری می کنند نمی توانند بچه های خود بخصوص نسل جوان را

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

جذب دین و نماز نمایند. اصل دوم اینکه گاهی ممکن است پدر و مادر سختگیری کنند برای تعلیم مسائل دینی ولی اصل همان تشویق است. خداوند در قرآن می فرماید: « خدا کسی است که با ملائکه بر شما درود می فرستد تا شما را از تاریکی به سوی روشنایی درآورد و به مؤمنان مهربان است.» (۲)

این آیه نشانه می دهد که سرلوحه هدایت و رشد انسانها رحمت و مهربانی کردن با آنهاست. پس برای تشویق جوانان و نوجوانان بسوی نماز باید آنها را تشویق نمود. اصل بعد اینکه باید فلسفه نماز را برای فرزندان بیان نمود یکی از دلایلی که بعضی از جوانان نماز را سبک می شمارند بی اطلاعی آنها از فلسفه این فریضه الهی است قرآن کریم می فرماید: « ان الصلوه تنهی عن الفحشاء و المنکر و لذكر الله اکبر...» (۳) جوانان به حکم فطرت از آلودگیها نفرت دارند و دوست دارند به پاکی ها برسند پس بدانند نماز چاره ساز است و در جایی دیگر خداوند در قرآن کریم می فرماید: « یا ایها الذین امنوا استعینوا بالصبر و الصلوه ان الله مع الصابرين» (۴) پس یکی از حکمت های اقامه نماز مزین شدن به صفت استقامت و استعانت از ذکر الهی در دشواری هاست. جوانان باید بدانند خدا خیلی به آنها نزدیک است خداوند خود می فرماید: « و اذا سالک عبادی عنی فانی قریب اجیب دعوه الداع اذا دعان.» (۵) نوجوانان و جوانان باید به کمک خانواده یاد بگیرند که اگر فرمان خدا را اجابت کنند خدا دعای آنها را مستجاب می کند. پس با عزمی قوی به سوی خدا می روند و به او پناه می برند.

پس اگر خانواده درست فرزندان را تربیت نمایند و آنها اهل باشند و تعلق به خانواده را مهم بدانند خط هدایت والدین را پیش می گیرند. پس هنر والدین اینست که اهلیت فرزندان را حفظ کنند. وقتی این امر به قوت خود باقیست فرمان به اقامه نماز هم اثر بخش خواهد بود.

این چکیده ای بوده از مطالب مطرح شده در مقاله علمی، پژوهش تحت عنوان « خانواده و نقش آن در گرایش جوانان به نماز»

« رب یسر و لا تعسر »

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

در جهان کنونی یکی از مهمترین دغدغه های بشر رسیدن به آرامش روحی و روانی در زندگی است که در پرتو آن بتوانند به اعتدال فکری، عقیدتی کامل برسند. در تعالیم انسان ساز اسلام این محقق نمی شود مگر با وصال به سرچشمه لایزال خداوندی و برقرار نمودن رابطه ای عمیق و پیوسته با او و این امر با نماز امکان پذیر است. نماز پیوند دهنده خلق و خالق است نماز، پرچم برافراشته دین، و نماز گزاران راه یافتگان سایه الهی هستند. نماز تمرین خوبی هاست در نماز به چشمها، « نگاه» به دستها، « سخاوت» به قلبها « صفا» به گامها، « استواری» و به همه مردم خوب زیستن، با خدا زیستن و رها از خود زیستن را آموزش می دهد و همین است که نماز سایه سنگین و سیاه « فحشا و منکر» را از وسعت زندگی بر می چیند.

همچنین قرآن کتاب بصیرت هاست و کلید حل مشکلات ماست باید با تمسک جستن به آن راه درست زندگی کردن را آموخت. راه و رسم مسلمان زیستن و تربیت صحیح آموخت. خشت های خانواده قرآنی مزین به مودت و رحمت است. در چنین خانه ای اگر چراغ ذکر الهی روشن شود، فرزندان موحد پرورش می یابند.

نماز پر و از گاه روح، جویبار تطهیر کننده قلب، روشنایی چشم عارفان، تکیه گاه مطمئن سالکان و رهپویان و پشتوانه آرامش و تسکین روان انسان است. فرصت نماز گزاردن، بهشتی است که انسان برای اعتلا و انبساط درون خویش می آفریند. آسمانی است که پذیرای بال های پرواز می باشد و کشتی نجاتی است که از موج حادثه ها به ساحل فلاح و سلامت می رساند.

گسترش فرهنگ نماز، تضمین مصونیت، تعالی و بندگی و همدلی و یگانگی جامعه است.

اگر در محیط خانواده، فرهنگ نماز گسترش و ژرفا یابد، اگر ترنم نماز فضای خانواده را معطر و متبرک سازد، اگر فرزندان، پدر و مادر را مقید و معتقد به نماز بیابند، بی هیچ تردید آنان نیز الگوی خویش را از خانواده خواهند گرفت و الفت با نماز خواهند یافت که ره آورد آن پرهیز از منکر و فحشا و گریز از آلودگی و همسایگی با پاکی و تهذیب و صفا و صداقت خواهد بود.

محیط خانه باید محیط ذکر و یاد خدا باشد تا فرزندان نماز خوان شوند اگر محیط اینگونه باشد فرزندان خود برای نماز خواندن بلند می شوند و اجباری هم در کار آنها نیست. پدر بارفق و مهربانی و مادر هم همچنین به امر به معروف و نهی از منکر می پردازد او را از بدیها باز می دارند البته نباید اینکارها را بدو بلوغ انجام داد یعنی صبر کرد فرزند به حد تکلیف برسد دختر ۹ سال و پسر ۱۵ سال تمام بلکه باید از قبل ارتباط او را با خدا محکم نمود.

حساسیت نسل جوان

امام صادق (ع) گروهی از شاگردانش را برای تبلیغ مسائل مذهبی و دینی به جایی فرستاد. وقتی برگشتند حضرت از آنها جويا شد چه نتیجه ای گرفتید؟ بعضی گفتند خیلی موفق بودیم. بعضی هم گفتند خیلی موفق شدیم. امام فرمودند با چه کسانی روبرو شدید؟ گفتند با پیرمردها و بزرگان. امام فرمودند: علیک بالا حداث یعنی بر شما باد که به سراغ نسل جوان و نسل نو بروید آنها انعطاف پذیرند و قدرت جذبشان قوی است. آنها هر چه بر آنها القا شود می گیرند. شما با کسانی روبرو بودید که ساخته شده اند یا خوب یا بد دیگر شما قادر به عوض کردن آنها نیستید.

برای اینکه یک آینده مذهبی، معنوی و عبادی داشته باشیم و سراسر کشورمان غرق در معنویت و قداست شود باید سراغ بچه ها و نسل جوان برویم و آنها را با خدا و پیامبر و معنویات آشنا کنیم. باید سعی شود جنبه عقیدتی بچه ها را قوی نمود و آنها را با خدا آشنا نمود. وقتی ایمان انسان قوی شد آشنایی نسبت به خدا هم بیشتر می شود وقتی انسان بنده خدا شد وقت نماز که شد به نماز می ایستد.

تشویق به ایمان و معنویت

پس باید روضه معنویت و ایمان به خدا را در نسل جوان تقویت نمود. خانواده و مدارس باید این نقش را به خوبی انجام دهند. باید نسبت به ذات اقدس ربوبی و پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) جنبه‌ی عقیدتی آنها را قوی نماییم. آنها بیمه شوند یکی از

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

کارهایی که باید حتماً بچه ها و جوانان را وادار به انجام آن نماییم نماز و عبادت خداست. باید آنها را تشویق به این امر نماییم که بسیار برای آنها مؤثر واقع می شود. تشویق اثر عجیبی و خوبی دارد. چه بهتر است وقتی برای بچه ها لباس، ساعت، دوچرخه، ... می خریم آنها را به عنوان جایزه عبادت به آنها بدهیم.

نقش خانواده در تقویت رفتارهای مذهبی

زندگی مذهبی به یک معنا شکستن بن بستهاست. انسان غیر مذهبی در حصارهایی که خودش برای خودش درست کرده زندگی می کند. به تعبیر ویلیام جیمز زندگی مذهبی یعنی چشیدن طعم شیرینیها، زندگی مذهبی همراه شدن با گستره‌ی هستی (۸) بچه هایی که با احساس مذهبی رشد می کنند از قدرت تخیل بیشتر برخوردارند، و خلاقیت بیشتری خواهند داشت. و نماز اصلی ترین نمود رفتار مذهبی در انسان است که نتیجه‌ی مهمترین مسئله در غرب بیماریهای روانی است اضطراب، افسردگی دامنگیر آنهاست که نداشتن مذهب است و آنها از رفتارهای مذهبی گریزان هستند. با توجه به تحقیقی که بعمل آمده بیماریهایی روحی و روانی در افرادی که در غرب به کلیسا می روند خیلی کمتر است.

بچه ها از هر کس محبت ببینند به او توجه بیشتری دارند. از او بیشتر یادی می گیرند و تقلید می کنند. بنابراین بهترین و بیشترین اوقات بچه ها با پدر و مادرشان است. پس آموزشهای آنها می تواند پایدارتر و عمیق تر باشد. بهترین اوقات پدر و مادر وقتی است که آنها به نماز می ایستند، آرامترین شرایط همان زمان است، زیباترین جامه، خوشبوترین و معطرترین لباس در تن پدر و مادر زمانی است که می خواهند نماز بخوانند. این همه تعلیم و تربیت مذهبی است تشویق به نماز است و این نقشی است که خانواده در ظهور رفتار مذهبی دارد.

پس زیباترین و دوست داشتنی شرایط و اوقات برای بچه ها زمانی است که پدر و مادر نماز می خوانند، نباید خدای نکرده شرایط نماز را برای آنها سخت کنیم آنها را در بدترین شرایط روحی و روانی قرار دهیم. احساس بچه ها را آزوده نکنیم و آنها را

در شرایط سخت قرار ندهیم. مثلاً همه جا سکوت باشد که بابا نماز می خواند و یا کسی راه نرود که حواسش پرت می شود اینها باعث می شود که روحیه بچه ها از نماز زده شود و دیدگاه آنها نسبت به موضوع فرق کند و همین تا جوانی و بعد هم باقی بماند و تقویت نشود.

منابع :

ابن أبی الحدید، عبد الحمید بن هبه الله، شرح نهج البلاغه لابن أبی الحدید، محقق / مصحح: ابراهیم، محمد ابوالفضل، قم، مکتبه آیة الله المرعشی النجفی، چاپ اول، ۱۴۰۴ ق.

دلشاد تهرانی، مصطفی، سیری در تربیت اسلامی، تهران، مؤسسه نشر و تحقیقات ذکر، چاپ سوم، ۱۳۷۷ ش.

شولتز، دوان، نظریه‌های شخصیت، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران، مؤسسه نشر ویرایش، ۱۳۸۴ ش.

هاشمی، سید مجتبی، تربیت و شخصیت انسانی، قم، بی تا، ۱۳۷۲ ش.

دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، روان‌شناسی رشد با نگرشی به منابع اسلامی، تهران، دوران، ۱۳۷۶ ش.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

حسینی زاده، سیدعلی و داوودی، محمد، سیره تربیتی پیامبر(ص) و اهل بیت(ع)، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ پنجم،

۱۳۸۷ش، ج ۲،

حسینی زاده، سیدعلی، سیره تربیتی پیامبر(ص) و اهل بیت (ع) (نگرشی بر آموزش با تأکید بر آموزش‌های دینی)، قم،

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ سوم، ۱۳۸۵ش، ج ۴،

سیره تربیتی پیامبر(ص) و اهل بیت (ع)، جلد اول: تربیت فرزند، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ هشتم، ۱۳۸۵ش.

مغنیه، محمد جواد، تفسیر الکاشف، تهران، دارالکتب الإسلامیه، چاپ اول، ۱۴۲۴ ق.

فی ظلال نهج البلاغه: محاوله لفهم جدید، بیروت، دارالعلم، چاپ اول، ۱۹۷۲ م.

کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی (ط - الإسلامیه) (۸ج)، محقق / مصحح: غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، تهران،

دارالکتب الإسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ق.

کلینی، محمد بن یعقوب و اردکانی، محمدعلی، تحفه الأولیاء (ترجمه أصول کافی) (۴ج)، محقق / مصحح: محمد وفادار مرادی،

قم، دار الحدیث، چاپ اول، ۱۳۸۸ ش.